

УДК 94+908(477.52)(082)
ББК 63.3(4УКР-4СУМ)я43
М34

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені АС.Макаренка
(Протокол №5 від 25 листопада 2013 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бугрій В.С. - науковий редактор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Турков В.В. - відповідальний редактор, кандидат історичних наук доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка;

Вовк О.В. - кандидат історичних наук доцент кафедри історії України СумДПУ імені А.С.Макаренка;

Єпик Л.Л. - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України СумДПУ імені А.С.Макаренка;

Жмака В.М. - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України СумДПУ імені А.С.Макаренка;

Зленко Н.М. - кандидат філософських наук доцент, заступник декана історичного факультету з навчально-виховної роботи СумДПУ імені А.С.Макаренка;

Кравченко О.М. - кандидат історичних наук, ст. викладач, заступник декана історичного факультету з наукової роботи СумДПУ імені А.С.Макаренка.

М 34 Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 29-30 листопада 2013 року). Частина I- Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2013. - 220 с.

УДК 94+908(477.52)(082)
ББК 63.3(4УКР-4СУМ)я43

ЛОКАЛЬНА ХВИЛЯ МІЖВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Із здобуттям Україною незалежності інтерес до вивчення міжвоєнної української політичної еміграції, яка сповідувала альтернативні радянській формі устрою країни, посилювався. Побачили світ мемуари, епістолярій, праці лідерів еміграції, збірники документів, документальні публікації, монографії, брошури, статті, були захищені докторські та кандидатські дисертації із зазначеної тематики. Чимало сторінок життєдіяльності еміграції в Європі знайшли своє висвітлення у монографіях [1-7] та численних статтях наукової періодики, проте окремі проблеми історії еміграції вивчені недостатньо. Серед них - хвиля міжвоєнної української еміграції до Південно-Східної Європи.

Традиційно для цього європейського регіону виділяють три хвилі еміграції. Перша охоплює період з другої половини 1918 р. і до кінця 1919 р., коли до балканських країн прибули окремі представники заможних верств суспільства та особливо військові та цивільні особи після поразки військ Антанти у квітні 1919 р. (так звана «французька» евакуація Одеси). Друга припала на зиму-весну 1920 р., коли внаслідок низки поразок армії Денікіна з Одеси та Новоросійська були евакуйовані військові та цивільні особи. Третя і наймасовіша хвиля - осінь-зима 1920 р., після розгрому армій УНР та генерала Врангеля. Поряд з військовими Батьківщину залишило чимало цивільних осіб [8, С. 23]. Проте у міжвоєнний період відбулися ще і дві локальні хвилі - напередодні і під час Голодомору 1932-1933 рр. в Україні (через р. Дністер) та після поразки Карпатської України у березні 1939 р. Саме останній хвилі і присвячена наша праця.

Наприкінці міжвоєнного періоду у Центральній Європі відбулися події, які викликали ще один потік українських біженців - тепер вже із Закарпаття. Внаслідок багаторічної діяльності українських патріотичних сил у всіх сферах суспільного життя, зростаючої боротьби українського народу за свої права та суттєвих змін на міжнародній арені після Мюнхенської угоди 1938 р. та I Віденського арбітражу 1938 р. українці Підкарпатської Русі (Карпатської України) здобули спочатку автономію у складі Чехо-Словацької Республіки, а потім і незалежність. Карпато-Українська держава проіснувала з жовтня 1938 р., коли утворився перший автономний уряд, до середини березня 1939 р., коли після кількадечного існування цієї

держави її територія була окупована Угорщиною.

Упродовж декількох днів, починаючи з 16 березня 1939 р., з Карпатської України до Румунії прибуло близько 40 тис. біженців. Основну масу серед них склали чехи: урядовці, військові, поліцейські зі своїми сім'ями. Кількість українців, за підрахунками голови «Товариства вояків бувшої Армії УНР у Румунії», полковника Г. Порохівського, не перевищувала 550 осіб [9, с. 13]. Перша група у складі президента Карпатської України Августина Волошина, міністра Августина Штефана та кількох урядовців перетнула румунський кордон 16 березня, основна маса біженців, в тому числі й вояки Карпатської Січі - у наступні два дні.

18 березня румунська влада поблизу села Великий Бичків передала угорській окупаційній владі 275 вояків Карпатської Січі [10, с. 40]. Невдовзі Громадсько-допомоговий комітет (ГДК) українсько-еміграції в Румунії телеграфом і листовно звернувся до голови Ради міністрів та міністра закордонних справ Румунії з проханням не передавати угорській стороні українських біженців і надати їм притулок на території Румунії бодай до того часу, коли вони зможуть виїхати до інших країн [11, с. 28]. Після цього примусова репатріація українців до Закарпаття припинилася.

Одразу після появи у румунській пресі інформації про початок окупації Угорщиною Карпатської України з метою організації допомоги біженцям ГДК направила свого представника Г. Порохівського до прикордонного міста Сигіт Мармароський [*Sighetu Marmatiei*]. Завдяки його зусиллям чимало біженців були забезпечені харчуванням, дехто отримав грошову допомогу, а на його власні кошти більше 30 осіб були поселені до місцевого готелю «*Централ*». Організаційну та матеріальну допомогу біженцям у місті надали також українські громадські діячі адвокат Іван Одовійчук, Бобот, посол Карпатського Союзу Михайло Тулик та німець Реш.

19 березня транспорт з українськими біженцями у складі 197 осіб, в тому числі 137 чоловіків, 40 жінок і 20 дітей, прямував до міста Орадя-Маре, а звідти - до румунсько-югославського кордону. Наступного дня транспорт прибув до станції Жімболія (*Jimbolia*), де біженців розмістили у приміщеннях місцевих гімназії та школи. Румунське товариство Червоного Хреста у готелі «*Дачія*» організувало для біженців триразове харчування. Поза цим транспортом із Сигіта до Бухареста для отримання віз до Відня відправилася група з 9 осіб. Місцеві емігрантські організації надали їм матеріальну допомогу та сприяли в отриманні віз. Через кілька днів затримку транспорту українських біженців у Жімболії звідти до Бухареста приїздило декілька осіб, які відвідали югославське та німецьке посольства у справі отримання віз. Ними у румунській столиці опікувався ГДК. Одночасно громадські організації української еміграції у Бухаресті та

буковинських українців у Чернівцях збирали кошти для допомоги біженцям. З ініціативи колишнього сенатора румунського парламенту д-ра Володимира Залозецького-Саса у Чернівцях було організовано Комітет допомоги біженцям з Карпатської України, який одразу направили до Сигіта свого представника адвоката Якубовича [9, с. 14].

Група урядовців Карпатської Січі на чолі з А. Волошином першою виїхала до Югославії за маршрутом Клуж - Тімішоара - Жімболія. 19 березня вона була вже у Белграді, де відбулося декілька зустрічей з місцевими українцями та сербськими урядовцями. Через декілька днів група виїхала до Загреба, залишивши у сербській столиці посла Карпатського Союзу Леоніда Романюка для організації прийому українських біженців в Югославії. Наступна група у складі 68 осіб, які мали громадянство Чехії (Моравії та Богемії), перетнула югославський кордон 25 березня. З Жімболії її супроводжував Л. Романюк. В Югославії біженці були розміщені в українських селах поблизу Руського Керестура (*Ruski Krstur*). Згодом вони виїхали до Відня, а звідти до Праги. Неповний список (125 осіб) тих, хто через Югославію прямував до австрійської столиці, був опублікований на сторінках паризького «*Тризуба*» [9, с. 15-16]. Всього, за даними представника Української громади у Белграді Василя Андрієвського, з Румунії до Югославії прибуло близько 220 українських біженців. На допомогу їм у Белграді та Руському Керестурі були створені спеціальні комітети [12, с. 14]. Крім того, до Югославії прибували й окремі біженці з Карпатської України. Так, 17 березня 1939 р. відомий український театральний діяч Юрій Шеретій виїхав із Карпатської України до румунського міста Сату-Маре (*Satu Mare*), а звідти 7 квітня того ж року разом з актором «*Нової сцени*» (м. Хуст) на запрошення редактора часопису «*Руске новини*» Михайла Фірака прибув до м. Руські Керестур [13, с. 61; 14, с. 39]. Лише у вересні 1940 р. Ю. Шеретій виїхав з Югославії до Праги. Тогочасна українська преса в Югославії повідомляла про те, що у 1939 р. до Югославії прибуло близько 350 біженців із Карпатської України. Більшість з них згодом виїхала з Югославії, невелика частина залишилася [15, с. 236].

Отже, у міжвоєнний період українська політична еміграція, яка прибула до країн Південно-Східної Європи внаслідок поразки національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., наприкінці 1930-х років поповнилася новими біженцями із Західної України. Майже усі вони через Румунію та Югославію прямували до Чехії та Словаччини. Перспективним, на наш погляд, є дослідження локальної стихійної хвилі еміграції з України через румунський кордон під час Голодомору 1932-1933 рр.

Література

1. Троциньський В.П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В.П. Троциньський. - К.: Інтел, 1994. - 259 с.

2. Павленко В. *Українсько-болгарські взаємини 1918-1939рр./В. Павленко. -К. [б. в.], 1995.-224с*
3. Козлитин В.Д. *Русская и украинская эмиграция в Югославии (1919-1945 гг.)/В.Д. Козлитин. - Харьков: «РА», 1996. - 476 с.*
4. Павленко М. *Українські військовополонені і інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.)/М. Павленко. - К. (б. в.), 1999. - 352 с.*
5. Срібняк І.В. *Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919-1924 рр.) / І.В. Срібняк - К. [б. в.], 2000. - 280 с.*
6. *Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. - Т. 5: Українці за межами УРСР (1918-1940) / Керівник тому В.П. Троцинський. - К: Генеза, 2003.-720 с.*
7. Піскун В. *Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття)/В. Піскун. - К: МП «Леся», 2006. - 672 с.*
8. Власенко В. *Друга хвиля міжвоєнної української політичної еміграції у Південно-Східній Європі / В. Власенко // Сумська старовина. - 2013. - № 40. - С. 22-35.*
9. Геродот Д. *Лист із Румунії / Д. Геродот // Тризуб. - Париж, 1939. - № 17-18. - С. 12-16.*
10. Филонович Василь. *Березневі дні Карпатської України / В. Филонович. - Суми: ФОП Наталуха А.С., 2009. -100 с.*
11. Геродот Д. *Еміграційні справи у Румунії (закінчення) /Д. Геродот // Тризуб. - Париж, 1939. - № 34-35. - С .26-28.*
12. Анд[дрієв]ський В. *Події й настрої в зв'язку з ними (Лист із Білгороду) / В. Анд[дрієв]ський// Тризуб. - Париж, 1939. -№16.-С.13-14.*
13. Шереги Ю.А. *Українски театрални представи, курси українских народних танцох и други импресију Бачки и Сриме 1939-1940. рок (I) / Ю. А. Шереги //Шветлосц. - Нови Сад, 1967. -Ч.1.- С 61-70.*
14. Мушинка М. *Вірний приятель русинів і українців колишньої Югославії: до 100-ліття з дня народження Юрія Шерегія (1907-1990) / М. Мушинка //Думки з Дунаю. - Вуковар, 2007. -Ч.9.- С 39-45.*
15. Мовчан С. П. *Українська періодика в Югославії та її роль у формуванні національної свідомості і консолідації українців у 1919-1941 рр. / С. П. Мовчан // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. -Львів, 1996-1997. - Вип. 3-4. - С. 226-238.*